

Neke zanimljivosti iz vakufname kapuage Ahmed-Age Bošnjaka

Adnan Kadrić i Muamer Hodžić

Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut

adkadic@ois.unsa.ba; muamer.hodzic@ois.unsa.ba

Sažetak

U ovom radu skreće se pažnja na neke zanimljivosti iz jedne od vakufnama kapuage Ahmed-age Bošnjaka. Radi se o vakufnami koja opisuje njegove zadužbine u Istanbulu i Mostaru. U prvom dijelu navedene vakufname pažnju privlači brojnost i lokacije vakufa u Istanbulu, dok se u drugom dijelu vakufname spominju njegove zadužbine u Mostaru – javna predavaona i čitaona s knjigama čiji se naslovi pojedinačno navode. Vakufnama svjedoči o ogromnom bogatstvu dvorskog age Ahmed-age koje se može vidjeti na osnovu kupljenih i uvakufljenih nekretnina u centru Istanbula. Na osnovu opisa u vakufnami vidi se da je Ahmed-aga znao vrlo vješto upravljati novcem budući da su njegovi vakufi rasli iz godine u godinu, toliko da se vakufnama morala dva puta dopunjavati. Svjedoci u njegovim vakufnamama su uglavnom visokopozicionirani dvorski službenici. Ahmed-agin vakuf u Mostaru predstavlja svjedočanstvo o njegovoj svijesti o porijeklu i domovini. Pečati na uvakufljenim knjigama u Mostaru mogu se i danas naći u bosanskim rukopisnim kolekcijama iz osmanskog perioda.

Ključne riječi: Mostar, vakufi, Ahmed-aga, kulturna historija, 17. stoljeće

Uvodne napomene: o vakifu babussaade-agi Ahmed-agi¹

Brojni vakufi osnovani u osmanskom periodu i danas djeluju a vakufname svjedoče o njihovom osnivanju i namjerama osnivača. Jedan od vakifa

¹ Čitajući prijevod knjige *Tārīh-i Ġilmān* od Mehmeda Halife Bošnjaka koji je sačinio prof. dr. Fehim Nametak naišli smo na jedan odlomak u kojem se, u kontekstu pobune janičara na Dvoru i događaja poznatih kao *Çinar Vak'asi* (Događaj kod platana), spo-

bosanskog je porijekla koji je karijeru počeo kao dvorski paž a okončao kao glavni aga na Enderunu bio je kapuaga Ahmed-aga. Njegov otac zvao se Alija, a na Dvor u Istanbul stigao je putem devširme iz kontingenta muslimanske djece. Kilerdžibaša (nadzornik dvorske smočnice/ostave) postaje 1650. Samo dvije godine poslije napredovao je postao babus-saade-aga. Ahmed-aga je bio vrlo blizak i sultanu i vrlo utjecajan na Dvoru. Njegove odaje nalazile su se sa desne strane glavne kapije (Bābūs-sa‘āde / Vrata Sreće), odakle je upravljao organizacijom različitih poslova u Enderunu. Kao kapuaga imao je počasti u rangu vezira, a na dvorskim ceremonijama stajao je iza velikog vezira i šejhul-islama. Stradao je u pobuni vojske zbog teške ekonomske situacije i devalvacije akče. Tada je pogubljen s još nekoliko drugih dvorskih aga. Taj događaj koji se desio 1656. godine u historiografiji je poznat kao *Događaj kod platana* (Çınar Vakası).² Pokopan je na groblju u kvartu Hajdarpaša. U Istanbulu je uvakufio dvije džamije, jednu u svoje ime a drugu u ime svoje majke, kao i tri mekteba u istom gradu.³ U Mostaru je kao zadužbinu ostavio javnu predavaonu (dershāne) sa bibliotekom. U vakufnami taj objekt se naziva i medresom.

minje jedan od dvorskih aga koji je bio porijeklom iz Bosne. Pobunjenici su od sultana poimenično tražili da kazni osobe iz njegove blizine koje su smatrali odgovornim za njihovu tešku situaciju. O tim događajima Mehmed Halifa je napisao sljedeće: *Nakon što su pročitana imena iz deftera, padišah se prevari na njihove savjete i iskazivanje odanosti, naredi bostandžijama da udave jadne Bajram-agu, Dadžu Ibrahim-agu, kapuagu Bošnjaka Ahmed-agu, i dade da se njihova tijela spuste užećima izvan zidova i predaju. Tada su se Jusuf-aga i Bilal-aga spustili užećima niz zidove i pobjegli u Uskudar. Ali kake koristi kad se ostvari ona izreka: 'Kad čas suđeni dođe, izlaza nema'. Oni nisu našli put spasa, pali su u kandže smrti.*" [citirano prema: Mehmed Halifa Bošnjak. *Ljetopis 1650.-1665.*, preveo Fehim Nametak, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2002, 62] Odgovor na pitanje ko je bio ubijeni kapuaga Bošnjak Ahmed-aga iz hronike Mehmeda Halife pronašli smo tek nakon bavljenja njegovim vakufnamama.

² Mehmed Halife, *Târih-i Gilmânî*, İstanbul 1340, s. 36; Silâhdar, *Târih*, I, 26-30. Joseph von Hammer, *Historija Turskog / Osmanskog / Carstva* (prev. Nerkez Smailagić), vol. 2, Zagreb, 1979, 428-430; Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca 1106/1654-7 Şubat 1695), Tahlil ve Metin*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012, 37.

³ Mehmed Sureyya, *Sicilli Osmani*, İstanbul, 1308-16/1890-98., I, 217-218; Fahri Ç. Derin & Vahid Çabuk (Ed.), Hafız Hüseyin Ayyanserayi, *Mecmua-i tevarih*, İstanbul, 1985, 106-107.

Strukturalne i druge osobenosti teksta vakufname

Vakufnama kapuage Ahmed-age u nalazi se Topkapi Saraju. U ovom arhivu postoji knjiga vakufnama Ahmed-age u kojima se nalaze tri vakufnama, od kojih posljednja predstavlja dopunu prethodnih dviju vakufnama. Stil navedenih vakufnama, s obzirom na jezički izraz, gotovo je identičan. Kada se promatra diplomatski aspekt teksta kakav je vakufnama, potrebno je naglasiti da se radi o dokumentu u kojem dominira prepoznatljiva forma navedenog administrativnog žanra. To se najbolje uočava na razini tzv. vezanog teksta nadrečeničnog jedinstva, ili, pojednostavljeno govoreći, na razini formalnog diskursa koji je osobenost većine vakufnama. Jezički izraz vakufnama nastalih na Dvoru privlači pažnju svojim stiliziranim invokacijama koje se koriste najčešće za osobe visokog ranga.

Budući da je postupak uvakufljanja čin kojem trebaju prisustvovati ne samo kadija i pisar nego i svjedoci čina, u vakufnama se osobeni performativi sreću i u uvodu i u osnovnom tekstu vakufname. U invokacijskom dijelu, nakon zahvale Bogu, veliča se vjerovjesnik i njegovi drugovi biranim riječima, a potom se na "svečan način" u tekst vakufname uvodi ime vakifa. Takav je slučaj sa Ahmed-agom koji se, nakon uvodnih rečenica o povodu pisanja dokumenta, predstavlja sljedećim sintagmatskim konstrukcijama:

... maḥrūse-i İstanbul'da Sarāy-ı cedīd-i sultānī dāme medāren
li-l-emni ve-l-amānīde

bi-l-fi'l Bābus-sa'āde Āgāsı olan (1) *'umdetü l-ḥavāşş ve-l-
muqarrebīn* (2)

zübdetü ashābi l-'izzī ve-t-temkīn (3) *şāhibü ş-şerefi ve-s-sa'ādeti
ve-l-kemāl* (4)

şāhibü ezyālī l-mecdi ve-l-iclāl (5) *ṭalibu l-ḥayrāti ve-l-ḥasenāt* (6)

rāgıbu ş-şadaqāti ve-l-meberrāt (7) *ḥazreti* (8)

Aḥmed Āgā bin 'Ālī ...

(T SMA.d. 6927, fol. 36r)

”... u štićenom Istanbulu, novom dvoru sultanskom⁴, trajnom u upravljanju u povjerenju i sigurnosti,

onaj koji je zbilja glavni dvorski aga na Kapiji sreće, (1) stožer probranih i bliskih Istini, (2)

najbolji od posjednika moći i uprave, (3) koji uživa čast, sreću i upotpunjenje, (4)

posjednik dodatne slave i veličine, (5) što traga za dobrim i lijepim djelima, (6)

koji žudi za dobročinstvima i sevabima, (7) visoko poštovani / njegovo veličanstvo/ (8)

Ahmed-aga sin Alijin ...”

Uvodni dijelovi i tituliranje u službenoj prepisci vremenom su dobili okamenjenu i obaveznu formu za različita zvanja. Kao što se vidi iz primjera, navedene konstrukcije moguće je prevoditi na naš jezik, ali, čini nam se, ipak uz nužno gubljenje konteksta performativne invokacije prilikom korištenja lakaba, odnosno titula na Dvoru.

Vakufnama po svojoj naravi može sadržavati i manje složene konstrukcije budući da predstavlja akt slobodne volje vakifa, a njena forma je indikator o kakvom je vakufu riječ. Kad je riječ o uglednijim i bogatijim vakifima, onda je stil pisanja vakufname kitnjastiji. Sastavljači vakufnama vodili su računa da uz ime vakifa koriste uobičajene konstrukcije koje su u skladu s titulama koje je vakif imao. Pažnju privlači brojnost navedenih konstrukcija. Takav perlokucijski postupak gomilanja različitih pohvalnih konstrukcija uz ime vakifa, nešto je posve očekivano u vakufnamama pisanim za moćne i ugledne velikodostojnike na osmanskome dvoru u 17. stoljeću, među koje spada i Ahmed-aga Bošnjak. Dio u kojem se detaljno opisuju vakufi naziva se *expositio*, a dio u kojem se opisuje volja, odredbe vakifa i stavljanje na raspolaganje onoga što je predmet zavještanja *dispositio*. Budući da se radi o većem broju uvakufljenih nekretnina na

⁴Danas Topkapi Saraj.

različitim mjestima, uz navođenje uvjeta korištenja svake od opisane nekretnine, navedeni dijelovi vakufname su najduži. Dominira tzv. objektivni način obrazlaganja sa dosta konstativa kojima se vjerno opisuje predmet darovanja. Na jezičkoj razini dominantna je upotreba složenih perzijskih i arapskih genitivnih konstrukcija.

Čin *legalizacije* uvakufljenja odvija se po proceduri koju vodi kadija, a sadrži i uobičajeno izazivanje fingiranog, hipotetičkog spora koji, prema utvrđenoj proceduri pokreće mutevelija (upravnik) vakufa kako bi se predmet i činjenice uvakufljavanja još jednom potvrdile, dodatno precizirale i donijela čvrsta i nedvosmislena odluka. Navedeni dio i u Ahmed-aginoj vakufnami koristi se za utemeljenje ključnih odluka uvakufljavanja na mišljenjima fikhskih autoriteta hanefijske pravne škole, uz navođenje i ostalih mišljenja u pozitivnoj pravnoj praksi. Sprovođenje nadzora nad funkcioniranjem vakufa ranije je vršio dvorski čehaja, ali, s obzirom na nova značajnija uvakufljavanja, Ahmed-aga u vakufnami to mijenja i uvjetuje da nadzor vrše "osobe u zvanju kapuage" na osmanskome dvoru. Navedena promjena ukazuje na značaj i veličinu vakufa koji, pored kontrolora za vakufe u Istanbulu po službenoj dužnosti, ubuduće treba nadzirati i kapuaga na Dvoru.

Nadležni kadija ovjerava vakufnamu, kao što je to slučaj i na primjercima vakufname Ahmed-age, a kasnije je unosi u knjigu sudskog protokola (sidžil). Ahmed-agina vakufnama odvojeno je prepisivana, uz prisustvo svjedoka i ovjeravana i nadovjeravana službenim pečatima u formi knjige vakufnama, kako zbog obimnosti tako i zbog činjenice da se nadovezuje na njegove ranije napisane i ovjerene vakufname.

Datiranje i navođenje svjedoka pravnog čina sastavni je dio legalizacije vakufname. Na osnovu analize sadržaja vakufname Ahmed-age Bošnjaka, primjetno je nastojanje da se vakufnami da legitimitet na što većoj društvenoj razini u osmanskoj administraciji. Među svjedocima tog čina nalaze se imena uglednih dvorjana koji su prisustvovali činu uvakufljavanja nekretnina i novca, nakon što su pregledali dokumentaciju kojom se potvrđuje vlasništvo nad predmetnim nekretninama (milksname i slične dokumente). Kako se navodi u vakufnami, svjedoci čina uvakufljavanja su:

- 1) Ahmed-aga, kapuaga, oslonac posebnika i bliskih, povjerljivih,
- 2) Hasan-aga, odobaša, najodabraniji među moćnim i utjecajnim,

- 3) Ali-aga, najbolji među bliskim odabranim glavni carski rizničar,
- 4) Davud-aga, saraj-aga, oslonac bliskih, povjerljivih,
- 5) Zulfikar-aga, najodabraniji među plemenitim i sretnim kilerdžibašama (nadzornicima dvorske smočnice/ostave),
- 6) Mehmed-aga, najbolji među ajanima i visokouglednim,
- 7) Halil-aga sin Nurullaha, najodabraniji među uzoritim i priličnim,
- 8) Hudaverdi Efendi, najodabraniji među kadijama,
- 9) Murteza-beg sin Helvaa, oslonac među najslavnijim i uglednim,
- 10) Ali-beg sin Islama, ponosa uglednika.

Dakle, Ahmed-agina vakufnama ima naglašene sve elemente vakufname, kao što su: kratka invokacija, duža invokacija, ekspozicija (predmet vakufa), dispozicija (stavljanje na raspolaganje vakufa), uvjeti, legalizacija, sankcija, datacija i svjedočenje. Bilješke unutar knjige vakufnama daju dodatna objašnjenja o povodu za pisanje vakufname, dok bilješke na marginama sadrže dodatna objašnjenja o samim nekretninama koje su predmet čina uvakufljanja.

Nekretnine koje je uvakufio Ahmed-aga u Istanbulu i Mostaru

Iz sadržaja vakufname saznajemo šta je sve posjedovao Ahmed-aga Bošnjak u užem dijelu Istanbula, uglavnom u blizini Topkapi Saraja. Navest ćemo samo neke uvakufljene nekretnine:

a) ISTANBUL:

- 1) nekretnine u blizini Aja Sofije, ispod Alay Köşka, u mahali Hajrudin-bega: brojne kuće, hamam, konjušnica (ahar), podrum i bašča, dva dućana i konak sa pratećim objektima (kupljeno od Ajše-sultanije za 1.000.000 akči);
- 2) parcela u blizini hamama Gedik-paše, u mahali Divane Alija, na kojoj se nalazi zgrada koja ima zasebnu avliju, zatvoreni prolaz, ukupno pet odaja (stanova) na prizemlju i spratu (kupljeno za 200.000 akči);

- 3) nekretnine u blizini Šehzade-džamije u mahali Emin Nureddin: pet odaja koje se iznajmljuju po jednu akću dnevno i svaka ima zasebnu sofú, nužnik i avliju (kupljeno za 70.000 akći);
- 4) konak u zaštićenom Uskudaru u Kefče mahali;
- 5) na istoj lokaciji uvakufio je i zgradu s dvije odaje za porodične ljude na donjem i na gornjem spratu, avlijom i toaletom, dvije prizemne kuće sa sofama, avlijom i zajedničkim bunarom (kupljeno za 26. 000 hiljada akći);
- 6) u spomenutoj Kefče mahali, četiri kuće na sprat, tri prizemnice, hamam, bunar s vodom, pekara i toalet, tri kuće na sprat i dvije prizemnice, velika konjušnica, bunar s vodom, toalet, veliki voćnjak u kome se nalazi pregrada za ustavu (dolap) za navodnjavanje i veliku baštu (kupljeno za 4.272 srebrene groše/riyālī kuruş⁵).
- 7) u mahali Husama Dulbentčije: 12 prizemnih odaja za porodične ljude, dvije odaje na sprat (kupljeno za 2.600 srebrenih groša);
- 8) mekteb izgrađen u Čengel Koyu;
- 9) bunar i česmu kod Husejin-agine džamije na Tavuk Pazaru u štićenom Istanbulu;
- 10) minber u džamiji Emina Sinana i Mushaf iz kojeg će se učiti.
- 11) u mahali Karabaš: dvije odaje na sprat, četiri prizemne odaje, drvenu veranda, šadrvan, dva bunara s vodom, prostoriju za kupanje (magsel), konjušnicu, dva nužnika, te baštu sa stablima voća i drvećem koje ne daje plodove, privatni stan u kojem je živio Ahmed-aga (kupljeno za 1.450 srebrenih groša).

b) MOSTAR:

- 1) plac i javnu predavaonu/zgradu/medresu⁶ (kupljeno za 200 srebrenih groša)
- 2) novac, gotovina 220.000 akći – 67 knjiga (biblioteka)

⁵ Jedan *riyali kuruş* (rex daller/ talir) u 17. stoljeću imao je vrijednost 80 akći. Vidi: Halil Sahilliođlu, "Esedr", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 11, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1995, 369.

⁶ Ovaj objekat se u dokumentima spominje, nekad kao zgrada, zatim kao predavaona, a nekad kao medresa.

Izdvojena suma samo za nekretnine i knjige (ono što je izričito navedeno u vakufnami):

- a) 1.516.000 akči
- b) 8.322 srebrena groša (665.760 akči)

Ukupno: **2.181.760** akči (1.516.000+665.760)

Treba napomenuti da je 1069 h./1658-59. godine osnovna plaća dvorskog age, bez darivanja, u vrijeme pisanja vakufname iznosila 75 akči dnevno (TSMA.d.nr. 9588, fol. 83v),⁷ odnosno 27.375 akči na godišnjem nivou. No, postojala su i dodatna primanja poput dara (bakšiš) koji se dijele prilikom ustoličenja novog sultana. Prema protokolu kapuaga je na dar dobijao 250 zlatnika. Međutim, Ahmed-aga je prilikom ustoličenja sultana Mehmeda IV bio na funkciji glavnog dvorskog paža (*ser-gulāmān-ı bābu s-sa ‘ādeti l- ‘aliyye*), a tek 1650. postaje kilerdžija, tako da je maksimalno mogao dobiti 150 zlatnika (oko 12.000 akči).

Pored toga, age na najvišim pozicijama u Enderunu dobijali dva puta godišnje dar koji se naziva *bahçe bahşışi*, prvi put kad nastupi proljeće na dan Nevruza i drugi put krajem godine, za Kasum. Takva vrsta poklona za agu na najvišem položaju iznosila je dva puta po 400 zlatnika (filorija) na godišnjem nivou, što je blizu 64.000 akči i to je predstavljalo značajan izvor prihoda. Ako se ukupna suma novca izdvojenog za kupovinu nekretnina i knjiga u Istanbulu i Mostaru podijeli sa primanjima jednog dvorskog age na godišnjem nivou, dobija se iznos koliko je Ahmed-aga Bošnjak izdvojio godišnjih plata za kupovinu nekretnina u Istanbulu i Mostaru i knjiga u Mostaru. To je preko dvadeset godišnjih plata i dodatnih primanja jednog dvorskog age.⁸

Na osnovu pregleda Ahmed-aginih prihoda i činjenice da je novac ulagao u nekretnine koje su mu donosile dobit, moguće je steći potpuniju

⁷ Navedeno prema: Batuhan İsmail Kıran, *Osmanlı Saray Teşkilatında İç Oğlanlığı Müessesesi*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 2019, 101. [doktorska disertacija]

⁸ Godišnji prihod iznosio je $64000+27.375 = 91.375$ akči; $2.181.760 : 91.375 = 23, 87$ godina.

sliku o veličini, odnosno novčanoj vrijednosti uvakufljenih nekretnina Ahmed-age Bošnjaka.

S druge strane, ako se uzme u obzir činjenica da je Ahmed-aga ubijen 1656. godine i da nije uvijek imao primanja kao najviši dvorski aga, kao i činjenica da je i njegova majka ostavila veliki vakuf 1657. godine, može se pretpostaviti da je porodica Ahmed-age bila izuzetno bogata, i da njegova primanja na dvoru vjeovatno nisu bili jedini izvor njegove zarade.

Ovo naročito postaje jasno ako se uzme u obzir da je većina spomenutih nekretnina bila locirana u blizini Topkapi Saraja, u središtu onodobnog Istanbula. Neke posjede Ahmed-aga je kupovao čak i od članova uže porodice sultana. Tako je od Ajše-sultanije, žene sultana Murata IV, kupio posjede kod Alay Köška.⁹

Knjige koje je Ahmed-aga odabrao i uvakufio za medresu u Mostaru

U vakufnami se navode nazivi djela koje je Ahmed-aga uvakufio za zgradu koja je trebala biti predavaona a koja se na kraju vakufname spominje i kao “medresa”. Knjige su namijenjene i studentima ali i imamima koji su tu slušali predavanja. Spomenuta medresa najvjerojatnije je bila neka vrsta *buq‘a* medrese, odnosno početne medrese u kojoj su se učenici pripremali za nastavak školovanja u nekoj višoj medresi. U vakufnami se ne navodi tačan opis mjesta gdje se nalazi parcela i deršana, osim napomene da je to mjesto poznato stanovnicima grada. Pošto nismo imali uvida u milknamu u kojoj je opisana tačna lokacija objekta, za razliku od tadašnjeg kadije i svjedoka čina uvakufjavanja, mi danas možemo samo pretpostavljati gdje se tačno nalazio vakuf Ahmed-age. Naime, pored Karađoz-begove medrese u Mostaru postojala je jedna manja zgrada u kojoj je izvođena priprema nastava za buduće učenike u Karađoz-begovoj medresi. Inače, većina knjiga koje je uvakufio Ahmed-aga prvo prešla u fond knjiga Karađoz-begove biblioteke a potom u biblioteku Gazi Husrev-bega sredinom 20. stoljeća. Na osnovu navedenog, moglo bi se pretpostaviti da je ta zgrada pored

⁹ Pretpostavka je da je te posjede kupio nedugo nakon smrti sultana Murata IV.

Karadoz-begove medrese bila Ahmed-agina *buq' a* medresa za studente/ učenike i predavaona za mostarske imame. Da bi se stekao bolji uvid u raznolikost sadržaja i u vrste knjiga koje je uvakufio Ahmed-aga Bošnjak, u ovom prilogu navest ćemo u tabeli naslove, oblasti i fizičku formu, odnosno broj svezaka (džildova) određenog dijela i informacije slične naravi.

Naziv prema vakufnami	Autor	Oblast	Opis prema vakufnami
<i>Tafsīr Qāḍī</i> ¹⁰	Al-Qāḍī al-Bayḍāwī ¹¹	tefsir	dva svezka
<i>Tafsīr Madārik</i> ¹²	Ḥāfiẓuddīn al-Nasafī ¹³	tefsir	jedan svezak
<i>Mašābīh</i> ¹⁴	Abū Muḥammad Ḥusayn ibn Mas'ūd al-Bağawī ¹⁵	hadis	jedan svezak ¹⁶
<i>Mašāriq</i> ¹⁷	Ḥasan al-Sāğānī	hadis	jedan svezak
<i>Hidāya</i> ¹⁸	Burhānuddīn al-Marğīnānī ¹⁹	fikh	jedan svezak
<i>Šadr al-šarī'a</i> ²⁰	Šadr al-šarī'a ²¹	osnove šerijata	jedan svezak ²²
<i>al-Buḥārī</i>	Imām Ismā'il al-Buḥārī	hadis	četvrti i osmi svezak ²³

¹⁰ Djelo *Tafsīr al-Qāḍī*, puni naziv *'Anwār al-tanzīl wa 'asrār al-ta'wīl*.

¹¹ Našīruddīn 'Abdullāh ibn 'Umar al-Bayḍāwī (u. 1286).

¹² *Madarik al-tanzīl wa ḥaqā'iq al-ta'wīl*.

¹³ Ḥāfiẓuddīn Abū al-Barakāt 'Abdullāh ibn Aḥmad al-Nasafī (u. 710/ 1310).

¹⁴ Djelo *Mašābīh al-sunna* autora al-Bağawīja, drugo ime *Miškāt*, odnosno *Miškāt al-mašābīh*.

¹⁵ Abū Muḥammad Ḥusayn bin Mas'ūd al-Bağawī (436-510/ 1044-117).

¹⁶ Rukopis djela čuva se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci (GHb, R 3789).

¹⁷ Djelo *Mašāriq al-anwār al-nabawīya min šihāh al-aḥbār al-muštafawīya*, autor Imām Rađiyuddīn Ḥasan ibn Muḥammad al-Sāğānī (577-650/ 1181-1252).

¹⁸ *al-Hidāya*.

¹⁹ Burhānuddīn al-Marğīnānī (u. 1197), pisao je uglavnom djela iz oblasti fikha.

²⁰ *Al-tawḍīḥ fī ḥall ḡawāmiz al-tanqīh*.

²¹ Šadr al-šarī'a al-tānī 'Ubaydullāh ibn Mas'ūd al-Buḥārī (u. 747/ 1346).

²² Rukopis se čuva u GHb, R 4075.

²³ Oba sveska se čuvaju u GHb, R 3798 (osmi) i R 3813 (četvrti) – navodi se kao *Al-Ġāmi' al-šahīh*.

Naziv prema vakufnami	Autor	Oblast	Opis prema vakufnami
<i>Risāla munğīya</i> ²⁴	Birgili Mehmed-efendi ²⁵	vjerske nauke ²⁶ (tedžvid na turskom jeziku)	jedan svezak
<i>Kanz ġawāhir</i>	Nije navedeno ime autora	historija	drugi svezak
<i>Durar al-ġurar</i> ²⁷	Mollā Husraw	fikh	jedan svezak
<i>Kāfiya</i>	Ibn Hāġib	arapska gramatika	jedan svezak ²⁸
<i>Miṣbāh</i>	al-Ġurġānī	retorika	
<i>‘Awāmil</i>	al-Ġurġānī	gramatika	jedan svezak ²⁹
<i>Šarḥ al-Kāfiya</i>	Nije navedeno ime autora	sintaksa, gramatika	
<i>Šarḥ al-Buḥārī</i>	Nije navedeno ime autora	hadis	jedan svezak
<i>Šarḥ Ṣaḥīḥ al-Buḥārī</i>	Imām al-‘Aynī	hadis	jedan svezak
<i>Nasab nabiy ‘alayh al-salām</i>	Nije navedeno ime autora	historija islama	jedan svezak
<i>Šarḥ Šir ‘at al-islām</i>	Sayyid ‘Alī	fikh	jedan svezak
<i>Ṭabaqāt</i> ³⁰ <i>Ša ‘rānī</i>	Ša ‘rānī ³¹	historija, biografije	tri svezka
<i>Šaqāyiq</i>	nije navedeno ime	historija, biografije	jedan svezak

²⁴ Vjerovatno *Al-Risāla al-munğīyya min al-bad’i wa al-ḍalāla*.

²⁵ Muḥammad b. Pīr ‘Alī Bargiwī

²⁶ Prilikom klasificiranja knjiga po oblastima, pod ovim izrazom podrazumijevamo raznovrsne sadržaje vjerskog karaktera u knjigama.

²⁷ Djelo *Al-Durar wa al-ġurar*, drugi naziv *Durar al-ḥukkām fī šarḥ ġurar al-aḥkām*.

²⁸ Rukopis se čuva u GHb, R 3917.

²⁹ Najvjerovatnije se radi o rukopisu pod naslovom *Al-Imlā ‘alā al-Kāfiya*. Nalazi se u GHb, R 3729.

³⁰ Puni naslov ovog djela je *Lawāqih al-anwār al-quḍsiyya fī ṭabaqāt al-‘ulamā wa al-šūfiyya (Lawāqih al-anwār fī ṭabaqāt al-aḥyār)* poznato je i pod imenom *Al-ṭabaqāt al-kubrā*. U rukopisnoj kolekciji GHb nalazimo ga pod naslovom *Lawāqih al-anwār fī ṭabaqāt al-aḥyār* ili *al-Ṭabaqāt al-uhrā*, čuva se u GHb, R 3932, R 4049 (*prvi svezak je iz dva dijela), R 4062 (drugi svezak), R 3969 (treći svezak).

³¹ Al-Ša ‘rānī, Abū Muḥammad ‘Abdulwahrāb bin Aḥmad (973/1565).

Naziv prema vakufnami	Autor	Oblast	Opis prema vakufnami
<i>Muhtār Šihāh</i>	al-Rāzī	leksikografija	jedan svezak ³²
<i>Fatāwā al-Uskūbī</i>	Uskūbī ³³	fikh (fetve)	jedan svezak
<i>Kanz al-daqāyiq</i>	Nasafī ³⁴	fikh	jedan svezak
<i>Ḥayāt al-ḥayawān</i>	nije navedeno ime	zoologija	
<i>Kitāb al-aṭwāl – Šarḥ Talḥiṣ</i>	nije navedeno ime	stilstika	jedan svezak ³⁵
<i>Kitāb Širwānī Hāšiya Qāḍī</i> ³⁶	Širwānī ³⁷	tefsir	
<i>Buḥārī</i> ³⁸	Buḥārī	hadis	sedmi svezak
<i>Šarḥ al-Buḥārī</i>	al-Kirmānī	hadis	drugi svezak
<i>Luḡat Ni ‘matullāh</i>	Ni ‘matullāh ³⁹	leksikografija	jedan svezak
<i>Mufīd Šarḥ Pand ‘Aṭṭār</i>	‘Abdurrahmān Paša	književnost	jedan svezak ⁴⁰
<i>Šarḥ Qudūrī</i>	Ḥaddādī ⁴¹	vjerske nauke	treći svezak ⁴²
<i>Ḥamsa Niẓāmī</i>	Niẓāmī	književnost	jedan svezak
<i>Luḡat Mawlānā Šabūnšānī [...]</i> <i>صورصانی</i>	Mawlānā Šabūnšānī	leksikografija	jedan svezak
<i>Layla wa Maḡnūn</i>	Molla Ğāmī	književnost	jedan svezak ⁴³
<i>Anfa ‘ al-masā’il</i>	Nije navedeno	vjerske nauke	jedan svezak

³² Rukopis se čuva u GHb, R 4059.

³³ Pīr Muḥammad b. ‘Abdullāh Uskūbī (u. 1020-1030/1611-1620)

³⁴ Abū al-Barakāt Aḥmad b. Muḥammad al-Nasafī.

³⁵ Rukopis djela se čuva u GHb, R 3845. Djelo je napisao Kamaluddīn Muḥammad b. ‘Isā al-Ḍamīrī al-Šāfi‘ī.

³⁶ Djelo *Ḥāšiya ‘alā Tafṣīr Qāḍī al-Bayḍāwī*.

³⁷ Širwānī, Muḥammad Amīn b. Šadrudīn.

³⁸ *Šaḥīḥ al-Buḥārī*.

³⁹ Ni ‘mattullāh b. Aḥmad b. Qāḍī Mubārak al-Rūmī (969/1561).

⁴⁰ Rukopis se čuva u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci BiH, Rs 426.

⁴¹ Ḥaddādī, Abū Bakr b. ‘Alī.

⁴² Rukopis djela se čuva u GHb, R 3830. U katalogu se vodi pod naslovom *Al-Sirāḡ al-wahhāḡ*.

⁴³ Rukopis se čuva u GHb, R 3897.

Naziv prema vakufnami	Autor	Oblast	Opis prema vakufnami
<i>Ṭibb nabawī</i>	Nije navedeno ime	medicina	jedan svezak
<i>Risāla Šuġāʿ</i>	Nije navedeno ime	vjerske nauke	jedan svezak
<i>Risāla Ḥayalī</i> <i>Mantiqi</i>	Ḥayalī	filozofija, logika	jedan svezak
<i>Ḥašiya Šarḥ</i> <i>‘aqā’id</i> ⁴⁴	Mušliḥuddīn al-Kastalī ⁴⁵	islamska dogmatika	jedan svezak
<i>Nāma ‘Ayšī Fārisī</i>	‘Ayšī Fārisī	hadis	jedan svezak
<i>Risāla, Mantiq</i> ⁴⁶	Quṭbuddīn Rāzī ⁴⁷	logika	jedan svezak
<i>Šarḥ Šamsiyya</i>	Nije navedeno ime	filozofija, logika	jedan svezak
<i>Šarḥ al-Kāfiya</i>	‘Iṣāmuddīn ⁴⁸	arapska gramatika	
<i>Ta ‘rīfāt</i>	Nije navedeno ime	leksikografija i leksikologija	
<i>Ḥāšiya</i> ⁴⁹ <i>al-Kastalī</i>	al-Kastalī ⁵⁰	islamska dogmatika	jedan svezak
<i>Risāla Kalāmīya</i>	Nije navedeno ime	apologetika	
<i>Šarḥ Qašīda</i> <i>al-Burda</i>	Mušannifak	filologija, književnost	
<i>‘Ilm Firāsa</i>	Nije navedeno ime	fiziognomika	
<i>Nūr al-yaqīn</i>	Nije navedeno ime	islamske nauke	jedan svezak
<i>Tafsīr šarīf</i>	Nije navedeno ime	tefsir	jedan svezak (perzijski)
<i>Tarġīb wa Tarhīb</i>	Nije navedeno ⁵¹	vjerske nauke	jedan svezak

⁴⁴ *Ḥašiya ‘alā Šarḥ al-‘aqā’id al-nasafiyya.*

⁴⁵ Mušliḥuddīn Muṣṭafā ibn Muḥammad al-Kastalī (u. 901/1495).

⁴⁶ *Tahrīr al-qawā’id al-mantiqiyye fī šarḥ al-Risāla al-šamsiyya.*

⁴⁷ Quṭbuddīn Abū ‘Abdullāh Muḥammad b. Muḥammād al-Rāzī al-Taḥṭānī (u. 766/1365)

⁴⁸ ‘Iṣāmuddīn Ibrāhīm b. Muḥammad b. ‘Arabšāh al-Asfarāyīnī (873-945/1468-1538).

⁴⁹ Vjerovatno *Ḥašiya ‘alā Šarḥ al-‘aqā’id al-nasafiyya.*

⁵⁰ Al-Kastalī (u. 901/ 1495).

⁵¹ Vjerovatno Abū Muḥammad ‘Abd a-Azīm b. ‘Abd al-Qawī al-Munzirī (581-656 h./1175-1287).

Naziv prema vakufnami	Autor	Oblast	Opis prema vakufnami
<i>Tafsīr Abū al-Lays</i>	Abū Lays ⁵²	tefsir	jedan svezak
<i>Tarğama Mašāriq</i>	Nije navedeno	vjerske nauke	jedan svezak
<i>Miftāh al-ğinān</i>	Nije navedeno	vjerske nauke	jedan svezak (prijevod)
<i>Manāqib Abū Hanīfa</i>	Nije navedeno	biografije, fikh	jedan svezak
<i>Ġāmi‘ kabīr</i>	Nije navedeno	vjerske nauke	jedan svezak
<i>Mağma‘ al-baħrayn</i> ⁵³	Aħmad bin ‘Alī al-Bağdādī ⁵⁴	fikh	jedan svezak
<i>Luğat</i>	Luṭfi Ćelebi	leksikografija	jedan svezak
<i>Nafaħāt al-uns</i>	Nije navedeno	biografije	jedan svezak
<i>Manāqib Mawlānā</i>	Nije navedeno	biografija, tesavvuf	jedan svezak
<i>Šarħ Šir‘a</i>	Nije navedeno	vjerske nauke	jedan svezak
<i>Kitāb al-aħlāq</i>	Nije navedeno	etika	
<i>Tarğama Wiqāya</i>	Nije navedeno	vjerske nauke	jedan svezak
<i>Niğāristān</i>	Nije navedeno	književnost	jedan svezak ⁵⁵
<i>Durar ġurar</i> ⁵⁶	Mollā Ĥusraw	fikh	jedan svezak
<i>Šawāhid al-nubuwwa</i>	Nije navedeno	vjerske nauke	jedan svezak
<i>Gulistān</i>	Šam‘ī Ćalabī	književnost	jedan svezak
<i>Ĥayāt al-qulūb</i>	Nije navedeno	etika	jedan svezak
<i>Mawāhib al-aħlāq</i>	Nije navedeno	etika	jedan svezak
<i>Kitāb Halawīyāt</i>	Nije navedeno	vjerske nauke	jedan svezak
<i>Ayyuha al-walad</i>	Nije navedeno ⁵⁷	religijska pedagogija	jedan svezak
<i>Ta‘līm muta‘allim</i>	Nije navedeno ⁵⁸	religijska pedagogija	jedan svezak

⁵² Abū Lays Našr bin Muħammad al-Samarqandī (373-393 h./983-1003).

⁵³ *Mağma‘ al-baħrayn wa Multaqā al-nahrayn*.

⁵⁴ Ibn al-Sā‘atī Muzařfarudīn Aħmad bin ‘Alī al-Bağdādī (u. 694 h./1295).

⁵⁵ Rukopis se čuva u GHb, R 3920.

⁵⁶ Djelo *Al-durar wa al-ğurar*, drugi naziv *Durar al-ħukkām fī Šarħ ġurar al-aħkām*.

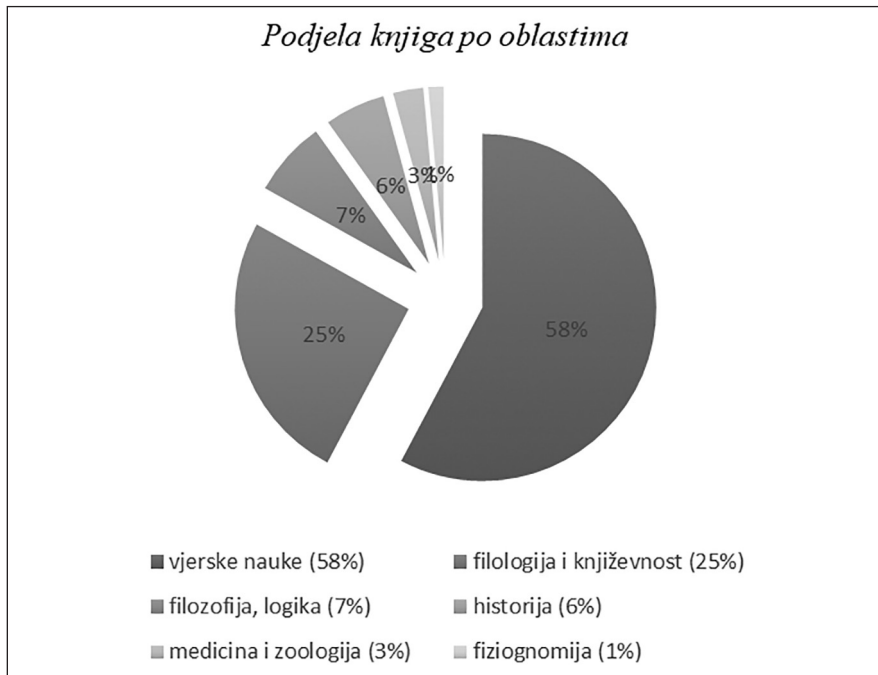
⁵⁷ Al-Ćazālī.

⁵⁸ Vjerovatno Burhānuddīn al-Zarnūğī.

Naziv prema vakufnami	Autor	Oblast	Opis prema vakufnami
<i>Tarğama Fiqh al-akbar</i>	Nije navedeno	fikh	jedan svezak
<i>Tarīqa muḥammadiyya</i>	Nije navedeno	tesavvuf	jedan svezak
<i>Fiqh al-akbar</i>	Nije navedeno	fikh	jedan svezak
<i>Gulistān</i>	Nije navedeno ⁵⁹	književnost	jedan svezak
<i>Waṣīyyat imām al-a'zam</i>	Nije navedeno	vjerske nauke	jedan svezak
<i>Ağzā šarīf</i>	dijelovi Kur'ana	vjerske nauke	trideset svezaka
<i>Kalām qadīm rabbānī</i>	Mushaf / Kur'an	vjerske nauke	jedan svezak

Među uvakufljenim knjigama najviše je onih koje se općenito mogu uvrstiti u religijske nauke u najširem smislu (15 naslova). Međutim, ima dosta knjiga i iz užih grana religijskih nauka, kao što su: tefsir/komentar Kur'ana (5), hadis/poslanička tradicija (8), fikh/islamska jurisprudencija (5), religijska pedagogija (2), akaid/dogmatika (2), ahlak/etika (3), kelam/apologetika (1) i osnove šerijatskog prava (1). Dakle, četrdeset i jedan naslov čine knjige iz područja religijskih nauka u užem i širem smislu. Iz područja jezika i književnosti ima 18 naslova: književnost (7), leksikografija (5), gramatika (4), stilistika (1) i retorika (1). Iz filozofije (logike) i tesavufa bilo je pet naslova, kako slijedi: filozofija/logika (3) i tesavuf (2). Također, ima jedan naslov iz medicine i jedan naslov iz zoologije. Iz historije su prisutna četiri djela, te jedno iz oblasti fiziognomije. Tematska rasprostranjenost knjiga u biblioteci Ahmed-age Bošnjaka u Mostaru može se predstaviti na sljedeći način:

⁵⁹ Vjerovatno Sa' dī Širāzī.

Kao što se vidi iz dijagrama, knjige u biblioteci Ahmed-age, s određenim izuzecima, odražavaju aktualna zanimanja za tematske sadržaje u široj osmanskoj literarnoj zajednici, posebno u krugovima kojima je ta biblioteka namijenjena. Zna se da je većina sačuvanih knjiga prvo prešla u kolekciju biblioteke Karađoz-begove medrese u Mostaru a 1949. godine prebačene su u Gazi Husrev-begovu biblioteku.

Zaključak

Vakuf koji je iza sebe ostavio Ahmed-aga bio je veoma bogat i raznovrstan. Dok dokumenti i osmanske hronike donose zanimljive detalje o životu Ahmed-agi Bošnjaku, sačuvane vakufname u Topkapi Saraju govore o njegovim vakufima i upotpunjuju sliku o njemu i zadužbinama koje je ostavio za opću korist šire društvene zajednice. Od vakufskih objekata koji su i danas u funkciji svi se nalaze u Istanbulu. Jedan od najpoznatijih vakufa koje je podigao Ahmed-aga je džamija na Çengel Köyü koju je sagradio u ime svoje majke. Od njegovih vakufa u Mostaru ostao je

sačuvan samo dio knjiga koji se sada nalazi u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. Zgrada pripremljene medrese (buq'a) nije sačuvana, ali se pretpostavlja da je bila u blizini Karađozbegove medrese.

Rukopisni izvori

TSMA.d. 6927, fol. 34v-53r.

VGMA, Vakıf Kayıtlar Arşivi Defter: 575, N° 16, fol. 8-12.

Literatura

Bosna-Hersek Vakfiyeleri, cilt 2, Mevlüt Çam – Rahman Ademi (Ed.), Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2016.

Čar-Drnda, Hatidža, *Nastanak Mostara, njegov urbani i demografski razvoj do kraja 16. stoljeća*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2014.

Derin, Fahri Ç. & Çabuk, Vahid (Ed.), *Hafız Hüseyin Ayvanserayi, Mecmua-i tevarih*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1985.

Dilberović, Alija, "Buk'a medresa u Mostaru", *Hercegovina*, 17, Arhiv Hercegovine, Muzej Hercegovine, Fakultet humanističkih nauka Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru, Mostar, 2018, 95-123.

Evlja Čelebi, Putopis: odlomci o jugoslavenskim zemljama, Šabanović, Hazim (Ed.), Svjetlost, Sarajevo, 1967.

Fajić, Zejnil, "Popis vakufnama iz Bosne i Hercegovine koje se nalaze u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, V-VI, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, Sarajevo, 1978, 245-302.

Hammer, Joseph von, *Historija Turskog / Osmanskog/ Carstva* (transl. Nerkez Smailagić), vol. 2, Zagreb, 1979.

Hasandediç, Hıvziya, "Mostar'in Türk Devri Kültürel ve Tarihi Anıtları", *Vakıflar Dergisi*, 7, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1968, 215-234.

Hasandediç, Hıfzija, "Muslimanske biblioteke u Mostaru", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, 1, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, Sarajevo, 1972, 107-112.

Hasandediç, Hıvziya, *Spomenici kulture turskog doba u Mostaru*, Islamski kulturni centar, Mostar, 2005.

- Hodžić, Muamer, *Foča središte Hercegovačkog sandžaka*, Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, Sarajevo, 2019.
- Kadrić, Adnan, *Mostarski bulbuli: poezija mostarskih pjesnika na orijentalnim jezicima*, Fondacija “Baština Duhovnosti”, Mostar, 2012.
- Karaçay Türkal, Nazire, *Silahdar Fındıklı Mehmed Ağa, Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca 1106/1654-7 Şubat 1695), Tahlil ve Metin*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012.
- Kıran, Batuhan İsmail, *Osmanlı Saray Teşkilatında İç Oğlanlığı Müessesesi*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2019, str. 101. [doktorska disertacija]
- Lavić, Osman, “Rukopisi Karadoz-begove biblioteke u Mostaru”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXIX-XXX, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, Sarajevo, 2010.
- Mehmed Halifa Bošnjak. Ljetopis 1650.-1665*, preveo Fehim Nametak, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2002.
- Mehmed Halife, *Târîh-i Gilmânî*, Orhâniye Matbaası, İstanbul, 1340.
- Mehmedović, Ahmed, “Čuvena mostarska porodica (Ulema mostarske porodice Kešfi)”, *Most – časopis za obrazovanje, nauku i kulturu* br. 197 (108 - nova serija), god XXXI, april 2006, Društvo pisaca BiH - Podružnica pisaca HNK, Mostar 2006, 77-79.
- Oruč, Hatice, “L’impact ottoman sur l’urbanisation du Sandjak de Bosnie”, *ACTES L’homme et son environnement dans le Sud-Est européen, Xe Congrès l’Association internationale d’études du Sud-Est européen (AIESEE), Paris, 24-26 septembre 2009*, Association Pierre Belon, Paris, 2011, 199-211.
- Sahillioğlu, Halil, “Esedî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 11, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1995.
- Sidžil mostarskog kadije 1632-1634*, prevod i bilješke Muhamed A. Mujić, Prva književna komuna, Mostar, 1987.
- Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmani*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1308-16/1890-98. *Vakufname iz Bosne i Hercegovine (XV i XVI vijek)*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1985.

Some interesting facts from one of the waqfnamas of the Qapu Agha Ahmed Agha Bosniak

Summary

In this paper, attention is drawn to some interesting facts from one of the waqfnamas of the Qapu Agha Ahmed Agha. The waqfiya describes his endowments in Istanbul and Mostar. The first part of the waqfiya draws attention to the number and geographical distribution of his waqfs in Istanbul, near Topkapı Saray, and in Üsküdar, while the second part of the waqfiya draws attention to the description of his endowments in Mostar, a public reading room with books whose titles are mentioned in the text of the waqfiya. The waqfiya indicate Ahmed Agha's enormous wealth, as shown by the bought and endowed properties in the center of Istanbul. Based on the description in the waqfiya, it is clear that Ahmed Agha knew how to manage money very well, as his endowments grew year after year, so much so that the waqfiya had to be supplemented twice. Witnesses in waqfiya are mostly high-ranking court aghas. Ahmed Agha's love of origin can also be noticed in the waqfiya section, in which he describes his endowments in Mostar. The part of the waqfiya in which Ahmed Agha describes his endowment in Mostar also draws attention to Ahmed Agha's strong connection with his homeland. His seals on books from his endowment in Mostar can still be found in Ottoman-era Bosnian manuscript collections.

Keywords: Mostar, waqfs, Ahmed Agha, cultural history, 17th century.